

In memoriam Paul Bockstaele (1920-2009)

GEERT VANPAEMEL*

In april 2009 verscheen in the *Archive for History of Exact Sciences* de laatste publicatie van Paul Bockstaele. Het artikel was het sluitstuk van jarenlang onderzoek naar de weinig bekende, maar niet minder belangrijke Leuvense wiskundige Adrianus van Roomen (1561-1615). Dit onderzoek liet eindelijk toe om de conclusie te formuleren dat de ideeën van Van Roomen over de *mathesis universalis* het wiskundig programma van Descartes waren vooraf gegaan en misschien zelfs hebben beïnvloed. Vier maanden na het verschijnen van het artikel overleed Paul Bockstaele. De Belgische wetenschapsgeschiedenis verloor met hem één van haar meest vooraanstaande vertegenwoordigers en vurige pleitbezorgers.

Paul Bockstaele werd geboren op 7 februari 1920 in Melle. Hij studeerde aan het Groot Seminarie in Gent en werd op 16 april 1944 tot priester gewijd in de Sint-Baafskathedraal. Daarna studeerde hij wiskunde aan de Katholieke Universiteit te Leuven waar hij in 1951 promoveerde tot doctor in de wiskunde. Van 1947 tot 1953 was Bockstaele wiskundeleraar aan het Sint-Vincentiuscollege van Eeklo. Daarna doceerde hij wiskunde aan de Bisschoppelijke Normaalschool van Sint-Niklaas tot hij in 1962 werd benoemd tot lector aan de Leuvense universiteit. In 1967 volgde zijn benoeming tot gewoon hoogleraar. In hetzelfde jaar werd hij ook benoemd tot kannunik van het Sint-Baafskapittel te Gent. In Leuven gaf Bockstaele de colleges analyse en geschiedenis van de wiskunde. Gedurende vele jaren leidde hij de afdeling Geschiedenis en Grondslagen van de Wiskunde. Na de splitsing van de Leuvense universiteit speelde hij een belangrijke rol in de ontwikkeling van de universiteitsbibliotheek, als lid en later voorzitter van de bibliotheekraad. In 1980 was hij heel even hoofdbibliothecaris. In de periode tussen 1968 en 1971 was hij gasthoogleraar aan de Universiteit Lovanium in Kinshasa. Na zijn emeritaat in 1986 bleef hij zich bezighouden met de geschiedenis van de wiskunde, maar begon hij zich ook te interesseren voor de archeologische opgraving van de Romeinse stad Sagalassos in Turkije, die werden geleid door zijn huisgenoot Marc Waelkens. Hij verbleef regelmatig in Sagalassos en maakte talloze filmopnamen van de opgravingen. Bockstaele overleed in Oud-Heverlee op 3 augustus 2009, nadat hij de laatste twee jaar, als gevolg van een val, zijn spraakvermogen grotendeels was verloren.

Bockstaele ontdekte de geschiedenis van de wiskunde tijdens zijn studiejaren aan het seminarie, waar hij in contact kwam met de publicaties van de jezuïet Henri Bosmans (1852-1928). In het voetspoor van Bosmans zou ook Bockstaele zich vooral interesseren voor Zuidnederlandse wiskundigen uit de zestiende en zeventiende eeuw. In 1959 publiceerde hij een eerste studie over het oudste Nederlandse rekenboekje. Later zouden verdere aanvullingen volgen. In 1961 verscheen een eerste artikel over Adriaan van Roomen ter gelegenheid van de vier-

* Universiteit Leuven

honderdste verjaardag van de wiskundige. Ook dit onderzoek keerde regelmatig terug in zijn werk. Daarnaast publiceerde hij ook over de introductie van de infinitesimaalrekening in het negentiende eeuwse België, het Franse intuïtionisme en de wiskunde-beoefening in de Nederlanden tijdens de achttiende en negentiende eeuw.

Bockstaele was een vurig pleitbezorger van het gebruik van de geschiedenis van de wiskunde in het onderwijs. Al in 1949 schreef hij hierover in *Nova et Vetera*, het tijdschrift voor het katholiek middelbaar onderwijs. Zelf publiceerde hij verschillende succesvolle wiskundeleerboeken, waarin hij historische nota's opnam. Herhaaldelijk riep hij op tot de oprichting van universitaire onderzoekscentra in de wetenschapsgeschiedenis en de inrichting van onderwijs in de geschiedenis van de exacte wetenschappen. Zijn inspanningen hebben veel bijgedragen tot de ontplooiing van de wetenschapsgeschiedenis in België in een periode waarin het amateurisme op dit terrein nog al te vaak leidde tot het ongenueanceerd herhalen en bevestigen van mythes. Steeds opnieuw pleitte hij voor een historisch-kritische benadering van de wetenschapsgeschiedenis, waarbij men het werk van wetenschappers tracht te begrijpen vanuit de stand der wetenschap in een bepaalde periode. Voor Bockstaele had de wetenschapsgeschiedenis 'als allereerst en zingevend doel onze kennis van de mens en van wat ons omringt te vergroten en te verdiepen. [...] Zonder de wetenschapshistorie blijven zowel de cultuurgeschiedenis als de sociale en economische geschiedenis onvolledig en geven ze een inadequaat beeld van het verleden'.

De basis van zijn onderzoek was zijn omvangrijke bibliografische kennis. Hij legde een uitgebreid repertorium aan van referenties over de geschiedenis van de wiskunde in de Nederlanden. In de jaren '60 publiceerde hij regelmatig afleveringen van een 'Bibliografie van de geschiedenis der wetenschappen in de Nederlanden'. Als liefhebber van oude drukken, bracht hij een uitzonderlijke verzameling historische wiskundige publicaties bijeen, waaronder heel wat unieke exemplaren. Deze verzameling schonk hij aan de KU Leuven, waar ze nu is ondergebracht in de Campusbibliotheek Arenberg.

Bockstaele was in 1959 stichtend lid en later voorzitter van het Zuidnederlands Genootschap voor de Geschiedenis van de Geneeskunde, Wiskunde en Natuurwetenschappen (Zuid-GeWiNa). Hij maakte van bij de oprichting deel uit van de redactie van het Belgische tijdschrift voor wetenschapsgeschiedenis *Scientiarum Historia* (1959-1974). Bockstaele ijverde in de jaren '80 sterk voor de voortzetting van dit tijdschrift, dat hij als een essentiële stimulans beschouwde voor de wetenschapsgeschiedenis in België. Toen *Scientiarum Historia* in 1990 mede door zijn inspanningen opnieuw kon verschijnen, fungeerde Bockstaele als hoofdredacteur. Hij was ook voorstander van een nauwere samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse wetenschapshistorici, wat o.a. leidde tot de eerste fusiesprekken tussen het bestuur van Zuid-GeWiNa en Gewina. Van 1978 tot 1991 was hij lid van de redactieraad van het Nederlandse *Tijdschrift voor de Geschiedenis der Geneeskunde, Natuurwetenschappen, Wiskunde en Techniek*, voorloper van *Gewina*.

Op 9 november 1983 werd hij verkozen tot corresponderend lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor wetenschappen en kunsten, en op 8 maart 1989 tot werkend lid. Als academielid zette hij zich in voor de Bestendige Commissie voor de Geschiedenis van de Wetenschappen, het *Nationaal Biografisch Woordenboek* en het Centrum voor Europese Cultuur. Jarenlang vertegenwoordigde hij België in de International Commission for the History of Mathematics. Hij was ook lid van de Académie Internationale d'Histoire des Sciences.

Bockstaele is voor de Belgische wetenschapsgeschiedenis van grote betekenis geweest. Gedreven door een passie voor boeken en wetenschap, paste hij in het profiel van de tradi-

In memoriam Paul Bockstaele (1920-2009)

tionele wetenschapshistoricus-verzamelaar; tegelijkertijd echter legde hij sterk de nadruk op een door velen verwaarloosde terugkeer naar de bronnen. Bockstaele wist in zijn werk het lokale perspectief van heel wat oudere geschiedschrijving te overstijgen en op een internationaal niveau te tillen. Als één van de weinige universitaire wetenschapshistorici in België was hij een spilfiguur in de professionalisering van de Belgische wetenschapsgeschiedenis.